

Egede
Instituttet

Institutt for
misjonsvitenskap

Norsk Tidsskrift For Misjonsvitenskap

#1/2019 | Årgang: 73

-
- 3 Kristin Norseth
Leder
- 5 Erling Birkedal
Leder
- 8 Erling Birkedal og Turid Skorpe Lannem
Kirkelandskapet i Norge i endring
– utfordringer til Den norske kirke
- 23 Jeppe Bach Nikolajsen
Folkekirke, mission
og pluralistisk samfund
- 34 Klas Lundström
Nyplanteringsarbeite i EFS
och betydelsen av legitimitet
och strukturellt stöd
- 44 Sixten Ekstrand
Alternativa församlingar
i Finland och deras relation
till den evangelisk-lutherska
kyrkan i Finland
- 54 Knut Tveitereid
Danske og/eller engelske tilstander?
Handlingsalternativer for utviklingen
av nye typer menigheter i Den norske kirke
- 67 Hans Aage Gravaas
Til minne om
Knud Jørgensen (1942-2018)

Leder

Erling Birkedal

En misjonal og mangfoldig folkekirke

Formålet for dette temanummer av Norsk Tidsskrift for Misjonsvitenskap er å utforske endring i deler av kirkelandskapet i de nordiske landene. Fokus er satt på danning av nye misjonale menigheter eller forsamlinger i randsonene til de nasjonale folkekirken. I de siste årene har det vært en betydelig nyetablering av menigheter og forsamlinger. Også med samme lutherske bekjennelse som folkekirken. Dette er oftest innen rammen av organisasjoner som tradisjonelt har forstått seg som del av disse kirkene. I tillegg er det etablert en mengde nye menigheter av nye landsmenn, såkalte migrantmenigheter, og også andre selvstendige forsamlinger og menigheter. Samtidig har det vært økende variasjon av typer gudstjenester og uttrykksformer innen de tradisjonelle soknemenigheter.

Det er vanlig at kirkens oppdrag i hovedsak kan koples til fire kjennetegn ved å være kirke:

1. Å være et fellesskap (*koinonia*). Det innebærer fellesskap med Kristus, fellesskap med andre i den lokale menighet, og fellesskap med andre menigheter.
2. Å feire gudstjeneste (*liturgia*). Det å holde gudstjenester, vielser og begravelser er med på å gi mennesker del i et språk og ritualer som viser relasjon til det guddommelige og kan være til hjelp med å tolke livet og håndtere livets gleder og sorger.
3. Å være tjenende (*diakonia*). Det er å tjene enkeltmennesker, samfunnet og hele skaperverket.

4. Å være forkynner og budbringer (*kerygma*). Kirken skal forkynne evangeliet om Jesus. Det er ikke en spesialoppgave for utsendt misjonærer, men en del av kirkens vesen.

Så langt jeg kan se, er disse kjennetegnene til stede i de forsamlinger og menigheter som dannes i randsonen av folkekirkene. Det spesielle er at disse menighetene ikke har en formell tilknytning til et bestemt trossamfunn eller kirke i rettslig forstand. Det er nok noen som kunne ønske det, men mange synes å tenke at dette er underordnet. Tankegangen er at det lokale fellesskapet er viktigst og at de som er med er kalt til å delta i kirkens oppdrag i verden, som del av Guds misjon – «missio Dei». Et slikt oppdrag er større enn å bygge kirke som institusjon. Å være del av Guds misjon innebærer også et kritisk perspektiv overfor de institusjonaliserte kirker. Kirkesamfunn er historiske sosiale konstruksjoner og det er legitimt å spørre om de til tider også kan være til hinder for Guds misjon, og ikke bare et redskap for denne. Det er derfor grunn til å drøfte på hvilke måter de store folkekirker best kan være del av Guds misjon.

I dette nummeret har forfatterne ulike tilnærminger og utsiktspunkt for sine artikler. Førsteamanuensis Erling Birkedal ved MF Vitenskapelig høyskole og rådgiver Turid Skorpe Lannem ved Stiftelsen Kirkelig Ressurscenter tegner et bilde av endringer som foregår i det norske samfunn, med etablering av nye menigheter og forsamlinger ved siden av den vanlige soknemenigheten. Demografiske endringer og ønske om nye fellesskap er blant drivkreftene i endringen. De drøfter utfordringer dette gir den etablerte folkekirke. De spør om Den norske kirke i større grad kan se på seg selv som en bevegelse med en variasjon av menigheter og fellesskap. Til dette kreves ledere med mangfoldkompetanse.

Førsteamanuensis Jeppe B. Nicolaisen ved Det teologiske Menighedsfakultet i Danmark analyserer og drøfter i hvilken grad misjon og misjonsperspektivet har vært og er til stede i den danske folkekirke. Han ser utviklingstrekk i lys av andre lutherske folkekirker. Han argumenterer for at den danske folkekirken de siste tiår i økende grad har utviklet en misjonell selvforståelse. Han mener dette blant annet henger sammen med den økende pluralisering i samfunnet.

Lektor Klas Lundström ved Johannelunds teologiska högskola i Uppsala redegjør for utvikling av selvstendige forsamlinger i Sverige med en relasjon til Svenske kyrkan. Han undersøker hvordan Evangeliska Fosterlandsstiftelsens (EFS) har arbeidet med nyplanting og også forsøkt å påvirke Svenska kyrkan. Han peker her blant annet på den påvirkning og inspirasjon som har kommet fra Norge og England. Han beskriver utviklingen av nye menigheter og debatter som her vært omkring dette. I noen tilfeller skjer nyplanting i samarbeid mellom EFS og Svenske kyrkan. Den største veksten i nye forsamlinger i Sverige har imidlertid skjedd blant immigranter.

Dosent Sixten Ekstrand ved Åbo Akademi i Finland presenterer og drøfter det økende antall gudstjenestefeiende forsamlinger innen rammen av og i tilknytning til Den evangelisk-luthersk kirke i Finland. Han fokuserer på hva som kjennetegner gudstjenstfeiring i et utvalg av slike forsamlinger og drøfter hvordan disse forholder seg til den lutherske kirkes gudstjeneste. Han ser at de ulike alternativer både utfordrer og utfyller de tradisjonelle gudstjenestene. Han argumenterer for at slike alternativ bør sees som et supplement, og at kirken bør tilstrebe et samarbeid og innlemme disse i sin virksomhet så langt det er mulig.

Førsteamanuensis Knut Tveitereid ved NLA Høgskolen i Oslo spør, med utgangspunkt i utviklingen i Norge, om kirken her går i retning av «danske eller engelske tilstander». Han ser at majoritetskirken i Danmark og England har ulike løsninger på tilpasning til nye menighetsdannelse. Han utfordrer Den norske kirke til å velge strategi. Han argumenterer selv for å gå i retning av England, med en såkalt «mixed economy».

Når dette skrives, er Den norske kirke inne i en prosess med å endre sin ordning og få på plass et regelverk som selvstendig rettssubjekt. Et naturlig utgangspunkt vil da være å spørre hvordan kirkens visjon – *Mer himmel på jord* – best kan sette spor i samfunnet. Får kirken et regelverk som legger til rette for å styrke Guds misjon i det norske folk?

Empirien forteller at vi lever i et pluralistisk, mangfoldig og åpent samfunn i endring og fornyelse. Dette gjelder både utenfor og i folkekirkenes randsone, og også innen disse kirkene. Endringer skjer oftest ut fra et engasjement nedenfra, av mennesker som vil noe på sitt sted. Det er personer som er engasjert av misjon, forstått som å nå ut til nye mennesker, eller er opptatt av å danne kirkelig fellesskap ut fra sine idealer. Det starter gjerne med mennesker som «gjør kirke» ved blant annet å feire gudstjeneste og tjene mennesker og lokalsamfunnet. Endring og fornyelse innen folkekirkenene skjer også som konsekvens av vedtatte planer og reformer, men da vanligvis i forlengelse av initiativ og fornyelse som allerede er i gang.

Utfordringen for folkekirken som institusjon blir tydelig når det dannes nye menigheter uavhengig av soknemenigheten, der storparten av deltakere fortsatt er medlemmer av majoritetskirken. Hvordan skal kirkens ledere tenke om dette fenomenet og håndtere det som i praksis skjer? Jeg ser her for meg tre ulike tilnæringer eller holdninger. *For det første*, selvstendighetslinjen eller det som kan kalles den tradisjonelle norske modellen: Soknemenigheten er den grunnleggende og eneste legitime lokale enhet i kirken. Det er ikke rom for andre former for gudstjenestefeirende fellesskap eller menigheter i kirkeordningen. *For det andre*, den pragmatiske holdningen: Lokale ledere forholder seg til de alternative menigheter og fellesskap som måtte dukke opp, og forsøker eventuelt å finne lokale avtaler. *For det tredje*, et styrt og villet mangfold: Folkekirken betrakter seg her som en «storfamilie» og viser forståelse og raushet om noen av dens medlemmer skulle ønske et annet fellesskap enn den vanlige soknemenigheten. Folkekirken forholder seg aktivt til slike menigheter og ser hvordan en sammen kan arbeide for å fremme samme visjon og oppdrag i samfunnet. Det er noe som er større og viktigere enn det enkelte trosamfunn og menighet.

Den norske kirke har så langt ikke vært en offensiv folkekirke med tanke på å legge til rette for ulike typer kirkefellesskap, slik vi ser det i andre land. Det er nærliggende å tenke at denne norske tilbakeholdenheten har noe å gjøre med at de ytre rammebetingelser har vært og fortsatt er relativt stabile. I motsetning til Church of England, har vi i Norge hatt en stabil offentlig finansiering av Den norske kirke. Kirkelig statistikk har også holdt seg relativt stabil, i alle fall i forhold til England og Sverige. Det synes ikke å være en kriseforståelse blant ledere i Den norske kirke, slik vi ser i andre land. Når det fra kirkens ledelse har vært lite debatt og handling om nye menighetsdannelser, er det også nærliggende å tenke at det henger sammen med store endringer i folkekirkens egen organisasjon. Det som skjer i kirkens randsone kommer i «en blindsoner» når en nødvendigvis har måttet ha stort fokus på endret relasjon mellom stat og kirke og implementering av nye reformer som trosopplæring og gudstjenestereform, og ikke minst en ny kirkeordning.

Det er mye god kirkelig aktivitet og engasjement i soknemenigheter i Den norske kirke. Ikke minst har trosopplæringsreformen skapt en positiv forandring. Flere menigheter viser også fornyelse og oppadgående tendens i gudstjenestedeltakelse. Men dette er de færreste. Det er et tankekors at det generelt har vært en nedgang i gudstjenestedeltakelse de siste årene, samtidig som vi har hatt både en gudstjenestereform og trosopplæringsreform som har stimulert til økende deltagelse i gudstjenester.

Endringer innen folkekirken må ikke gjøre oss blinde for den endring som skjer utenfor de tradisjonelle soknemenigheter. Migranter danner nye menigheter. Det

dannes nye menigheter i regi av kirkelige organisasjoner i tilknytning til kirken, der medlemmer i folkekirken er med. Vi lever i valgfrihetens tidsalder, der folk gjør valg ut fra hva de selv finner mest tjenlig, ikke ut fra tradisjon eller hva autoriteter måtte mene eller legge til rette for. Kirkeledere kan ikke hindre eller regulere en fornyelse nedenfra. Det er ikke kultur for den type myndighetsutøvelse i vårt samfunn. Kirkeledere kan imidlertid bestemme over egen holdning og strategi overfor nydannelser. De kan vedta regelverk for hvordan lokale kirkeledere kan håndtere og samvirke med nye menigheter.

I en drøfting av ny kirkeordning må en naturligvis tenke på hva som er tjenlig for trossamfunnet Den norske kirke. Men enda viktigere vil være å spørre hva som tjener kirkene og kristendommen samlet i vårt samfunn. Hva er det som vil skape «Mer himmel på jord», for å sitere Den norske kirkes visjon. Spørsmålet er hva som tjener Guds misjon i verden. Ikke hva som på kort sikt passer kirkens interesser som institusjon, for ikke å si enkeltgrupper innen kirken sine interesser. Er det da tjenlig å lage ordninger som i større grad legger til rette for og tar vare på det varierte kirkelige engasjement som vokser frem? Skal nye enheter finne sin egen vei uavhengig av kirken eller vil det være tjenlig for alle om det skjer i avtalt relasjon? Kirkens ledere må naturligvis vurdere hva som er mulige konsekvenser av deres holdning, uansett om en gjør noe aktivt eller ikke. Det ville være et paradoks om man i en tid der man tilstreber økumenisk samarbeid og tilnærming mellom kristne trossamfunn, skulle ende opp med en splittelse i flere lutherske trossamfunn i vårt relativt lille land.

Et bilde på en fleksibel kirke kunne være en storfamilie. Der er det vanligvis slik at personer og kjernefamilier har ulike behov for fellesskap og engasjement til ulike tider, samtidig som en har en noe grunnleggende felles og alltid er velkommen i stor-fellesskapet. Jeg tenker at en majoritetskirke har et spesielt ansvar for å søke etter enhet i mangfold. Det kan være ved at kirkens ledere viser raushet for variasjon i praktisk kirkelig, og samtidig viser kjærlighet, omsorg og stående invitasjon til stor-fellesskapet. En slik mangfoldig folkekirke kan være et bidrag for å fremme kristen enhet, og samtidig stimulere til kirkelig nærvær og fellesskap for flest mulig.